מעשה רוקח על המשנה — ברכות

יש ליתן טעם הא דהתחיל רבינו הקדוש במסכת ברכות. וגם על קריאת שם המסכתא ברכות. וגם על שחילק אותה לט' פרקים ולא עשר שהוא מנין כולל. וגם כשתחשוב הראשי אותיות מן הט' פרקים עולים תתי"ב. וסופי האותיות עולים תתכ"ח. ובודאי שלא במקרה עשה את כל זה רק הכל לכונה על פי רמז וסוד שכל דבריו המה רזין דרזין כאשר כתבנו בהקדמה. ואולי נזכה להבין דברי קדשו כטיפה מן הים הגדול. וגם על שהתחיל בתיבת "מאימתי".

ונלע"ד ליישב כל זה, דרבינו הקדוש הורה לנו בהתחלת המשניות שהיא תורה שבעל פה, דעיקר לימוד התורה ועשיית המצות וכל התפלות והברכות צריך להיות הכל לייחד הקב"ה ושכינתיה שהוא סוד חיבור תורה שבעל פה לתורה שבכתב כידוע, ולייחד כל עשר ספירות הקדושים. ובזה יבואר הכל בס"ד.

והנה ידוע שכל עשר ספירות מרומזים בשם הוי"ה ב"ה. ספירת כתר לרוב העלמו נקרא 'אין' ומרומז בקוצו של יו"ד, וספירת חכמה נקרא 'יש', התחיל להתגלות יש מאין בסוד "והחכמה מאין תמצא" והוא יו"ד, ומחכמה לבינה והיא ה' ראשונה, ומבינה לת"ת כולל ו' ספירות מחסד עד יסוד והמה אות ו', ויסוד נקרא 'כל' ששם מגיעין כל האורות, ומיסוד למלכות בסוד "כל הנחלים הולכים אל הים", והיא ה' אחרונה בשם. וביחוד קריאת שמע צריך לכוין כל זה בתיבת אחד. אות א' מורה על כתר ולכך צריך לקצר באלף כמבואר בגמרא ובפוסקים לרוב העלמו, ואות ח' מורה על ח' ספירות מחכמה עד יסוד, ואות ד' מורה על מלכות כידוע ומפורסם כל זה בכל ספרי הקבלה.

ולכך התחיל במסכת זו וחילק אותה לט' פרקים כנגד ט' ספירות מחכמה עד מלכות ועד בכלל. ונגד ספירת כתר לא העמיד פרק מיוחד לרוב העלמו. אך בקריאת שם המסכתא ברכות אותיות בו כתר. ובזה הורה שבכל התפלות והברכות צריך לכוין ולייחד הספירות הקדושים, וכשיעשו כן נעשה מהם כתר לקב"ה ושכינתיה.

ועיקר היחוד הוא על ידי יסוד ומלכות כדכתבתי. לכך העמיד התחלת האותיות מן המסכתא עולים תתי"ב כמנין במלכות שדי. וידוע דשם שדי הוא ביסוד. נמצא מרומז יחוד זה. וגם בתיבת ברכות גופה מרומז כל עשר ספירות. אות כ' מורה על כתר, אות ר' מורה על חכמה בסוד ראשית חכמה, אות ב' מורה על בינה, אות ו' מורה על ו' ספירות מחסד עד יסוד, אות ת' מורה על מלכות כידוע מכונת האר"י זלה"ה בכונת התפלה. ולכך התחיל בתיבת מאימתי שהיא בגימטריא מלכות עם האותיות. שעיקר הכונה לתקן מידת מלכות שהיא סוד תורה שבעל פה וליחדה עם בעלה ת"ת סוד תורה שבכתב.

ויש עוד לצרף תחלת אותיות תתי"ב עם הב' מן תיבת "ברכות" עולה שם שדי במילוי – שין דלת יוד. ולכך העמיד ט' פרקים כנגד ט' אותיות במילוי שם זה. וכבר כתבתי שעיקר היחוד הוא על ידי יסוד שבו שם שדי.

וכן "פתחי לי שערי צדק", ג' תיבות לי שערי צדק עולים תתי"ד. ומסכתא זו היא פתח שער לכל התורה שבעל פה להורות שלא על עצמה יצאה שלא בקריאת שמע ותפלה ברכות לבד צריך לכוין ביחודים אלו אלא על הכלל כולה יצאה שבכל המצות ולימוד התורה צריך לכוין ולייחד תורה שבעל פה עם תורה שבכתב שהמה ת"ת ומלכות על דרך ההוא טמיר ונעלם.

ונמצא מבואר כל הדקדוקים שהתחלנו. אך הסופי אותיות שעולים תתכ"ח נשאר לנו לבאר. ונראה על פי שכתבנו בפתיחה דרבינו הקדוש דאתי מדוד ולכך סידר תורה שבעל פה שהיא סוד מלכות דלעילא וממנה נמשך מלכות בית דוד, לכך העמיד כאן בהתחלת תורה שבעל פה סופי האותיות עולים תתכ"ח עם הכולל עולה כמנין דוד מלך ישראל חי וקיים. דוק ותשכח. הרי לך טעם אחד נפלא על כל הדקדוקים הנ"ל.

עוד טעם שני על שהתחיל בתיבת מאימתי וגם על התחלת האותיות עולים תתי"ב וסופי האותיות תתכ"ח, יבואר הכל בטוב טעם על פי מה שאיתא בתיקונים – "אלין דמייחדין כחדא עמודא דאמצעיתא ושכינתא תתאה בק"ש אתמר עלייהו לא תקח האם על הבנים וכו'". וידוע דעמודא דאמצעיתא היינו תפארת, ושכינתא היינו מלכות, ואם היינו בינה אימא עילאה. ובזה יבואר הכל, כדתצטרף תתי"ב עם תתכ"ח תמצא מכוון מנין תפארת מלכות. נשאר ס"ג, וידוע דשם ס"ג הוא בבינה אימא עילאה. נמצא גילה לנו רבינו כל זה בחשבון האותיות שעל ידי יחודא דק"ש ותפלה ושארי ברכות המבוארים במסכתא זו, אם יתכוין בהם כראוי אתמר בהון "לא תקח האם" היינו בינה אימא עילאה, "מעל הבנים" היינו תפארת ומלכות כידוע.

וכל זה מרומז גם כן בתיבת "מאימתי" שהתחיל. דכבר כתבנו שתיבת מאימתי היא בגימטריא מלכות עם האותיות. וגם יש בתיבת מאימתי אותיות אמי, היינו אימא עילאה, וגם יש בה אותיות אמת היינו תפארת. נמצא מרומז הכל בתיבת זו. הרי לך טעם ב'.

עוד טעם ג' על קריאת השם המסכתא ברכות וסידר בה ט' פרקים. דכשתחשוב תיבת ברכות עם הכולל ובהצטרף ט' כנגד ט' פרקים שבה, עולה הכל תרל"ח כמנין אברהם יצחק יעקב. שהמה תיקנו ג' תפלות שבכל אחת מהן ח"י ברכות ועם ברכת המינין המה י"ט. נמצא שבכל ג' תפלות המה נ"ז ברכות. רוב הברכות שאדם מברך בכל יום כמבואר במרן בית יוסף סימן מ"ו. ולכך קרא שם המסכתא "ברכות" ומבאר בתוכה כל הג' תפלות.

וכשתחשוב הראשי אותיות תתי"ב עם סופי האותיות תתכ"ח עם הכולל עולה הכל אלף תרמ"א , כמנין ב' לחובה ערבית רשות. דוק ותשכח. וכן סתם במשנה "תפלת הערב אין לה קבע", ומפרשינן בגמרא כמאן דאמר תפלת ערבית רשות.

על פי זה אבאר לך בס"ד על פי נגלה דברים נכוחים ומתוקים. איתא בזוהר הקדוש פרשת חיי שרה דף קל"ב סוף ע"ב וזה לשונו: "תא חזי דוד אתא ואמר אלין תלת זמנין דצלותא דכתיב ערב ובוקר וצהרים, הא תלתא. ואיהו לא צלי אלא תרי מנייהו דכתיב אשיחה ואהמה, ולא יתיר. אשיחה לצלותא דצפרא, ואהמה לצלותא דמנחה". וצריך ליתן טעם למה באמת לא התפלל כלל תפלת ערבית.

ותחלה אבאר הגמרא פרק תפלת השחר אך הגמרא כולה אין כאן מקומה לבאר אותה. אך אכתוב בקיצור מה ששייך לכאן. מעשה בתלמיד אחד שבא לפני ר' יהושע ושאל תפלת ערבית רשות או חובה. אמר לו רשות. בא לפני רבן גמליאל אמר לו חובה וכו'. כיון שנכנסו בעלי תריסין לבית המדרש עמד השואל ושאל תפלת ערבית רשות או חובה. אמר רבן גמליאל חובה. אמר רבן גמליאל לחכמים כלום יש אדם שחולק עלי בדבר זה? אמר לו רבי יהושע לאו וכו'. ומסיים הגמרא בסוף ואותו תלמיד ששאל ערבית רשות או חובה רבן שמעון בן יוחאי הוה.

ויש לדקדק על ר' יהושע היאך הכחיש את דבריו הראשונים שאמר רשות ובבית המדרש אמר לרבן גמליאל שאין מי שחולק עליו שאמר חובה. ואין לומר שחזר בו באמת – זה אינו דהרי הלכה כר' יהושע דאמר רשות וכן כתבו התוספות. גם דקדקתי לשון הגמרא "עמד השואל ושאל" – למה לא קאמר "עמד התלמיד ושאל"? וגם מה שסיים הגמרא "ואותו תלמיד רשב"י הוה" - מאי נפקא מיניה, יהיה מי שיהיה.

ואבאר בקיצור נמרץ בהקדים גמרא דשבת דף י"א. "מפסיקין לק"ש ואין מפסיקין לתפלה". היינו חברים העוסקים בתורה מפסיקין לק"ש ואין מפסיקין לתפלה. "אמר ר' יוחנן לא שנו אלא כגון רבי שמעון בן יוחאי וחביריו שתורתן אומנתן אבל כגון אנו מפסיקין לק"ש ולתפלה". וכתבו התוס' בד"ה כגון רשב"י וחביריו וכו': והא דאמר לקמן

בפ"ב כשהיה במערה כי הוה מטי זמן תפלה לביש ומכסי ומצלי – ההוא מצלי היינו ק"ש.

ולכאורה דברי רבותינו בעלי התוספות אינם מספיקין, דהא ידוע בכמה מקומות ד"מצלי" היינו תפלה ולא ק"ש. ובפרט כאן דקאמר בהדיא "כי הוה מטי זמן תפלה וכו'", מכלל דבתפלה מיירי.

ונלע"ד ליישב קושית התוס' ותחלה ניישב פסוקים פרשת ויצא. "ויפגע במקום וגו'", ודרשו רבותינו אין פגיעה אלא תפלה שתיקן באן תפלת ערבית. "וישכב במקום ההוא - כאן שכב אבל כל י"ד שנה שהיה בבית שם ועבר לא שכב שהיה עוסק בתורה יום ולילה". ואמרתי דבר פשוט שמכאן למדו רבותינו דין זה מי שתורתו אומנתו אין מפסיק לתפלה. והפסוק אומר מילתא בטעמא. ויפגע במקום שתיקן כאן תפלת ערבית, וכי יקשה לך מה היום מיומים שתיקנה אז ולא מקודם? לזה אמר הפסוק "וישכב במקום ההוא" - כאן שכב אבל כל י"ד שנה לא שכב אלא היה עוסק בתורה יום ולילה. וכן קודם לכן כשהיה בבית אביו היה תמיד יושב אוהלים של תורה והיה תמיד תורתו אומנתו ולכך לא היה מפסיק לתפלה לתקן תפלת ערבית. אבל עכשיו שהיה בדרך ולא עסק בתורה כראוי - תיקן אז תפלת ערבית. כנלע"ד ברור.

נמצא דיש לנו ראיה גמורה מן התורה דמי שתורתו אומנתו אינו מפסיק לתפלת ערבית. ואם נאמר תפלת ערבית היא חובה כמו תפלת שחרית ומנחה אם כן דון מינה כמו שאין מפסיקין מן התורה לתפלת ערבית הכי נמי אין מפסיקין לתפלת שחרית ומנחה, דהא כולם שוים לחובה. אבל אי אמרינן תפלת ערבית רשות – בודאי הסברא דדוקא לתפלת ערבית הוא דאין מפסיקין אבל לשחרית ומנחה שהמה חובה מפסיקין גם מן התורה.

ובזה מיושב קושית התוספות בטוב טעם. דבאמת פסקינן הלכה דתפלת ערבית רשות, ואם כן הא דקאמר המשנה בשבת "מפסיקין לק"ש ואין מפסיקין לתפלה" קאי דוקא על תפלת ערבית. ובזה מדוקדק המשנה מאוד דלפני זה מיירי בתפלת המנחה כמו שמבואר במשנה וקאמר אחר כך באותה ק"ש ותפלה שהיא אחר מנחה, והיינו ערבית, מפסיקין לק"ש ואין מפסיקין לתפלה מי שתורתו אומתנו כגון רשב"י וחביריו, והיינו דוקא לתפלת ערבית שהיא רשות אבל לשחרית ומנחה שהמה חובה מפסיקין אף מי שתורתו אומנתו. ובזה אתי שפיר "כד הוה מטי עידן צלותא" היינו שחרית ומנחה, "לביש ומכסי ומצלי". ודוק.

ובזה נבא לביאור הגמרא. מעשה בתלמיד אחד שבא לפני ר' יהושע ושאל תפלת ערבית רשות או חובה ואותו תלמיד ר' שמעון בר יוחאי הוה. ומאז ומקדם היה תמיד תורתו אומנתו והיה לו ראיה מן התורה מיעקב אבינו שאינו צריך להפסיק ואפשר שאינו רשאי להפסיק מתורתו לתפלת ערבית. אך היה רצונו לידע אי מחויב להפסיק מתורתו לשחרית ומנחה. ולזה שאל תפלת ערבית רשות? – אם כן דוקא לתפלת ערבית הוא דאין מפסיקין אבל לשחרית ומנחה שהמה חובה מפסיקין. או דילמא גם תפלת ערבית חובה ואם כן כמו שאין מפסיקין לתפלת ערבית כך אין מפסיקין לשחרית ומנחה דהרי שוים הם לחובה.

ואמר לו ר' יהושע רשות שהיה מכיר אותו שתורתו אומנתו ולכך אמר "לו" דייקא, לך ולכל דכוותיך שתורתן אומנתן תפלת ערבית רשות ואין מפסיקין לתפלת ערבית דוקא אבל לשחרית ומנחה אפילו גברא דכותיך מפסיק מתורתו. ושארי תלמידי חכמים שאין תורתן אומנתן אפילו לתפלת ערבית מפסיקין, וכמו שאמר ר' יוחנן "אבל כגון אנן מפסיקין לק"ש ולתפלה", וכבר כתבנו שזה קאי אתפלת ערבית.

ולכך אחר כך בבית המדרש כשעמד השואל ושאל וכבר דקדקנו למה קאמר "השואל" ולא קאמר "התלמיד"? לכן נלע"ד שהיה מנהגם כך בבית המדרש שלהם, מי שהיה לו שאלה לשאול לא היה שואל בעצמו דשמא יכשל באיזה דיבור ויהיה מבויש בפני הכל אלא היה להם שואל אחד שכל מי שהיה לו שאלה אמר לאותו שואל ועמד השואל ושאל ברבים. ומדוקדק הלשון מאוד.

ולכך כששאל השואל ואמר לו רבן גמליאל חובה ולא היה יודע ר' יהושע ששאלתו מגיע לר' שמעון בר יוחאי ודכותיה שתורתן אומנתן, רק היה סבור ששאלתו מגיע לסתם תלמיד חכם שבבית המדרש שאין תורתן אומנתן. ולכך אמר לרבן גמליאל שאין מי שחולק עליו בדבר זה. שכנגד מי שאין תורתו אומנתו גם תפלת ערבית נקראת חובה שמפסיק מתורתו לתפלת ערבית ומכל שכן לשארי תפלות.

ובזה תבין דברי חכמים וחידותם במה שאמר ר' יהושע "אלמלא אני חי והוא מת הייתי יכול להכחיש אותו אבל עכשיו שאני חי והוא חי האיך יכול החי להכחיש את החי", כלומר שהוא אינו ישן אף בלילה, דשינה הוא אחת מס' במיתה ותמיד הוא חי, ולכך אמרתי לו רשות. אבל לסתם תלמיד חכם שאין תורתן אומנתן וישנים בלילה כדרך כל הארץ להם גם תפלת ערבית חובה ומפסיקין מתורתן גם לתפלת ערבית. ולכך מסיים הגמרא שפיר "ואותו תלמיד רשב"י הוה", לגלות כל זה. ויותר אין להאריך כאן.

וממילא מבואר מאמר הזוהר פר' חיי שרה שדוד המלך לא ישן בלילה שיתין נשמי שלא יטעום טעם מיתה ותמיד חי אקרי כמבואר בזוהר פרשת ויגש. ולכך לא התפלל תפלת ערבית רק שחרית ומנחה. ודוק בכל זה ויונעם לך.

נחזור לענין ראשון שגם בסיום המסכתא קא רמיז סוד יחוד יסוד ומלכות והיינו גם כן סוד סמיכת גאולה לתפלה כידוע. ולכך הביא הפסוק "עת לעשות לה'", דידוע דמלכות נקראת "עת" כמבואר בזוהר בכמה דוכתי וגם בפסוק זה גופא מפרש כן בזוהר. "עת" היינו מלכות, "לעשות" היינו לתקן אותה לייחדה, "לה'" היינו תפארת ויסוד. נמצא שבתיבת מלכות יש יחוד; דאותיות מל"ת בגימטריא עת, ואותיות כ"ו בגימטריא הוי"ה ב"ה.

וזהו סוד "התקינו שיהו אומרים מן העולם ועד העולם". היינו מן עולם עליון היינו בינה, עד עולם תתאה היינו מלכות כידוע. ששתיהן נקראו "עולם". או איפכא - מן עולם תתאה עד עולם עילאה דמעלין בקודש.

וגם התקינו שיהא אדם שואל שלום חברו בשם, היינו תיבת שלום הוא שם מלא, יחוד הוי"ה אדני בשילוב בזה האופן: י' פעמים א', ה' פעמים ד', ו' פעמים נ', ה' פעמים י'. היינו מנין שלום עם ד' אותיות כידוע. הרי יש כאן יחוד תפארת מלכות על ידי יסוד. שתיבת "שלום" הוא יסוד שמשים שלום בין איש לאשתו.

וזהו גם כן כונת המשנה לעיל פרק ב' (משנה ברכות פ"ב) "ומשיב שלום לכל אדם" וכתב הרמ"ז שאינו רשאי להפסיק אף לאביו ולרבו רק בתיבת "שלום" שזה בעצמו מורה היחוד. ובזה מדוקדק שם לשון המשנה שר' מאיר אומר תחלה דין בין הפרקים ואחר כך דין באמצע הפרק, ור' יהודה מהפך הסדר ואומר תחלה דין באמצע - שואל מפני היראה ומשיב מפני הכבוד, ואחר כך אומר בפרקים שואל מפני הכבוד ומשיב שלום לכל אדם. אלא להורות זה דבין מפני היראה היינו אביו ורבו, ובין מפני הכבוד ובין לכל אדם – אינו שואל ומשיב אלא תיבת "שלום" לבד ולא יותר ומטעם שכתבתי. ולזה מסיים דבריו "ומשיב שלום לכל אדם" וקאי על כל הנזכרים למעלה. ודוק.

דרך כלל שכל המסכתא מראש ועד סוף, הכל מדבר בסוד היחוד. וזה הוא פתח שער לכל המשניות.

וה' ברחמיו יאיר עינינו בתורתו הקדושה ויברך את עמו בשלום.

פירוש המשנה פרק ה' (משנה ברכות פ"ה) "חסידים הראשונים וכו' אפילו מלך שואל בשלומו לא יפסיק" – תמצא במסכת כתובות.